

Nikolas Alzola Gerediagaren kultur ikuspegia

PATXI EZKIAGA LASA

I. Hurbilketa baterako urratsak

Euskal kulturarentzat erreferentzi puntu bila abiatzerakoan ez daukagu oso urruti joan beharrik, baina Nikolas Alzola (1923-1982) eta bere belaundia aztergai dudalarik, guztiz tentagarri gertatu zait VINELAND bere azken eleberriaren kaleratzearekin batera Thomas Pynchon estatubatuar nobelari ospetsuak adierazi duena, hots, gerrate baten ondorengo belaundia sarritan belaunaldi galdua gertatzen dela, batez ere hondamenak sineskera, asmo eta ilusio askoren likidazioa suposatzen duenean. Vietnango gerratea ezagutu eta bizitu zuen hippyen belaunaldiaz ari zen, noski, Reaganen sasoirira iritsi eta BREAD AND ROSES (Ogia eta arrosak), MAKE LOVE, NOT WAR (Egizu amodioa, ez gerra) edo John Lennonen eta Paul McCartneyren STRAWBERRY FIELDS FOREVER (Marrubilandak betirako), Pragako kaleetan odoletan ito eta usteldu zirela jabetu behar izan duenari buruz.

Eta gure gerrate osteko belaunaldiaz aritzeko konparaketa parametro gogor samarra badirudi ere, ez dut uste —Nikolas Alzola kasuan behintzat— balizko interpretapen horietatik hain aldendurik gabiltzanik, bere elezarrak eta ipuinak sakonetik aztertu ondoren, galdutako ARCADIA hiru-kromatikoaren galeragatiko deslilurapen triste eta malemoniatsua somatzen bait da. Jainkoa, Aberria eta Lagi Zarra aspalditik zen Alzolaentzat bizitzaren erroen koherentzia egiaztatzen zuen errelato haundia, modernitatearen heriotzaren filosofoek, Braudillard, Lipovetsky eta Lyotardek batez ere, errelato hitzari ematen dioten zentzuaren arauera hain zuzen ere.

Baina horiek gero aztertuko ditugun puntuak dira, Alzola sorkuntza lan narratiboaz ihardungo garenean. Narratiba esan dugu, bere obrari buruzko zenbait zehaztapen adierazi ondoren, arlo horretan bakarrik arituko

bait gara, bere olerkigintzaren mundua beste batetarako utziz. Beraz, printzipioz, bere mila adarretako obra zabalaren sistemati-zazio ahaleginetara mugatuko dugu gure iharduera, pertsonalitate polikromo eta aniztuaren ulerkuntzarako urratsak markatzen, Alzola ezagutu genuenok ere noizbait susmatzen bait genuen hainbeste arlo ezberdinetan ihardun zuen gizonak ihes egin behar digula definizioarako marra estuegiatik.

Bestalde, zenbait idazleen bizitzan murgiltzen garenean, garrantzizko gertakizun deigarri gainezka aurkitzen ditugu, beren oihartzunaren uharrarekin lotuta hemendik hara garamatzatenak, mugarriak eta ikurra, betirako lekuko gisa, tinko gertakizunen alorrean. Nikolas Alzolaren bizitza, aldiz, eguneroko lan xumearen monotonian oinarrituta agertzen zaigu, bokazioz eta ilusioz jorratutako irakaskuntzan eta ikerkuntzan, Alzola didakta bait zen landu zituen arlo guztietan. Fun-tezko didakta, bizitza eta zere-gina errealitate gisa baino existentzia gisa ulertzen zuena, errealitatea ahituen alorra izanik eta balizko sorkuntzarena existentzia.

Uste dut 1951 inguruan jar ditzakegula bere lanaren lehen hastapenak Irungo La Salle-Enea eta San Martzialen irakasten has-ten denean. Epe luzea eta guztiz

Izan ere, hasieratik esan dezagun Alzolak burututako ikerkuntza lana izugarriko zaletasun baten ondorioa izan zela, bai hezkuntzaz eta bai zereginez eskolan ihardun behar izan bait zuen bere bizitza osoan. Beraz, bere irakasle lanek uzten zioten aisialdian burutu zituen euskara-rekin loturiko landako lanak. Be-harbada bi bokazio ezberdinei buruz hitzegin beharko genuke eta zilegi bekit zalantzan jartzea bietako zein zuen bihotzeneko.

Bi arlo horiekin batera beste hirugarren bat bait dago, oraintxe bertan, lehen aipatzen genuen ezkutuko balaunaldi galdu horren lekukotasuna beste edozerk baino hobeto argitzen digulako, gustokoen dudana eta, horrexe-gatik, sakonkiago aztertuko du-dana: bere literatur sorkuntza lanak. Baina horrekin sartu baino lehen, beharrezkotzat jotzen dut Nikolas Alzolak burutu eta argita-ratutako lanen arteko nolabaiteko iherarkizazioa ezartzea, kronolo-gikoa lehenik eta argitalpenen sailkatze organikoarena gero, bi-garrengo honek nire aldetiko epaiketa etiko-artistikoa suposa-tzen badu ere.

erabakiorra Alzolaren bizitzan eta obran, Bidasoa arroan errotuta identifikatze kultural baten urra-tsak emanez, bertan aurkituko bait du bere geroko zereginerako

ildoa: euskal mitologiarena, folklo-rearena, dialektologiarena, ele-tzarren mundu magikoarena. Hogeitabost urte luze emango ditu zeregin horretan eta ohartu ere hantxe ohartuko da zein hurbilak diren gauzatze herrikoiaren mailan bere jaioterriko Durangaldeko mendietan eta itsas ertzean sortu den errelato sendagarria. Zerbaitetaz konturatzekotan horretaz konturatu bait zen Alzola, hots, errelato orok sendagarri behar duela izan herriarentzat, hastape-netatik helmugarako bidaia epikoa burutu ahal izateko, txartel fondatzaile eta joan etorrikoa ematearren.

Eta aurrera jarraitu baino lehen esan dezagun —Bilbon emandako bi urteko epe laburriz aparte— Bidasoa inguruan eman zuela gure idazleak bere bizitza osoa. 1952tik 1953ra polikopiaz argitaratzen ditu Salletar kongregazioko *DESTELLOS LASALIANOS* aldizkariaren euskarazko gehigarriak.

1955tik 1960 bitartean Salletarren barrutiko lehen euskal aldizkariaren fundatzaile eta lehenengo zuzendari dugu, *NORA?*-k Irun inguruan eman bait zuen bere lehen bizialdia gero Zarautza aldatua izan aurretik.

Une berean, 1956tik aurrera, *SAN MARCIAL* aldizkariaren euskarazko orriaren arduradun gisa ihardungo du.

Hurrengo urtean ematen da bere bizitzan itzulezinezko nora-bidea hartzera bultzatuko duen

gertakizun erabakiorra, 1957an Euskaltzaindiaren Urgazle izatearen ohoreak eta ardurakizunak betirako markatuko bait dute Alzolaren herri honekiko jarrera etikoa. Geroztik ildo berean emango ditu urrats guztiak. Horrela, 1968an, R.S.B. Amigos del Pais - Euskalerriaren Adiskideen Elkartearen CENTRO DE ESTUDIOS HISTORICOS DE VIZCAYAK bazkide izendatuko dute.

Erakunde beraren inguruan, 1973an, Gipuzkoako Barrutiko Bazkide Supernumerario egingo dute. Urte pareta geroago, 1975an, TONTORRAN ZORION SARIKAK sariketaren fundatzaile dugu, Durangoko Merindadeko Lagunen ASOCIACION GUEREDIAGAK eratu zuena Euskal kulturaren suspertzaileak ohoretu ahal izateko, batipat euskararen arloan ihardun dutenak. Sariketa ezartzerakoan Euskal Herri osoari zabaldu zion Nikolas Alzolak deia, erakundeek, publiko nahiz pribatu, euskal kulturaren aldeko aurrerapausoak eman zitzen. Ordukoa da bere bertsolaritzaren aldeko mugimenduarekiko lotura, BERTSO BERRI ETA KANTA ZAHAR, BERTSO ZAHAR ETA KANTA BERRI izena zeramana.

1977 an Euskaltzaindiaren "Resurrección María de Azkue liburutegiaren Batzordeko" bokal bezala aurkitzen dugu. Urte berean, Euskaltzaindiaren "Euskeraren Lekukoak" komisioren bazkide. Handik hiru urtetara, 1980an Gernikan eratutako Eus-

kaltzaleen Topaketa Batzordeko lankide aukeratu zuten, lehenengo epean behintzat, egitasmoa aurrera atera ahal izateko. Garai hartakoak dira euskal kulturaren inguruko zenbait lehiaketatan epaile gisa egin zituen lanak.

Honenbeste gauzen artean, ordea, bada bat beste guzti hauen espirituari dimentsio berri bat eman diezaiokeena. Nikolas Alzolak abertzaletzat jotzen zuen bere burua eta ez zuen horrek suposatzen duen parametroetatik at ikusten. Behin baino gehiagotan pentsatu izan dut Sabino Aranaren pentsakera politiko-teodizeikoa bere barru barruan errotutako zerbaitezela Alzolarentzat eta borrokatu eta galtzaile izatearen bizikizunak benetako marka utzi zuela beragan, honela pentsatzea zilegite diguten bere sorkuntza lanetako pasarteak hain ugariak ez izan arren. Baina badira, eta guztiz garbiak gainera, gero ipuinen azterketa egiterakoan ikusiko dugun bezala. Baina orain, hain zuzen ere, Erbesteko

III. Bibliografia

Guk dakigunez Nikolas Alzolak mila bat lan ditu argitaratuak aldizkaritan, euskaraz nahiz gaztelerez. Baina aipatu lanetan hasi aurretik, esan dezagun lan horien identifikapena egitea guztiz zaila dela, hain ugariak eta ezberdinak dira hemen eta han erabili zituen sinadurak siglak eta goitzenak.

Euzko Jaurlaritzaren E.K.A. EUSKAL KULTURAREN ALDE erakundeari buruz ari naiz. Miarritzeko Etcheferdian eraturako bileretan —oso sarri ez bazen ere— behin baino gehiagotan parte hartu zuen Alzolak. Dena den, badirudi inoiz ez zuela Parisekoetan parte hartzeko aukerarik izan. Geroan, eta urtetan, bere lagunmintzat joko zuen Jon Bilbao Azkarreta irakasleak egin zizkion aurkezpen ohoreak. Eta, esan beharrik ez dago, haiek Francoren urteak ziren. Horrekin lotuta, Alzolak ez zuen ia inoiz hutsegiten Baionan 1960ko hamarkadan eratzen ziren Euskararen Pedagogo Astean.

Azkenik, eta euskalzale amorratu honen orraze intelektual eta etikoa azpimarratzearen, esan dezagun Salletar Barrutiko Euskal Liburutegiaren Zuzendari gisa harrapatu zuela heriotzak 1982an.

Ondoren jo dezagun zeregin erraldoi horren lekuko gerta daki-gukeen hurrengo arlora.

a) BITAÑO gisa kaleratu zituen bere sei libururik garrantzizkoenak: ATALAK, BIGARREN ATALAK, IRUGARREN ATALAK, IPUINAK, IPUINAK II ETA IPUINAK III. Goitizen horrekin izenpetu zituen honako aldizkari hauetan argitaratutako zenbait artikulu: *EL BIDASOA, ZERUKO ARGIA, GURE HERRIA, EGAN, ARANZAZU* eta *KARMEL*.

b) Pedro José de Bitaño-Echebarria, P. J. de Bitaño-Echebarria eta P.J. de B. *EL BIDASOA* eta *VIDA VASCA* aldizkaritan.

c) A. Iburreta. *EL BIDASOA* eta *ZERUKO ARGIAN*.

d) Oxiñondoko Txoria. *EL BIDASOA*, *OLERTI*, *EUZKO GOGOIA* eta *AGURE*-n.

e) H.V.B., H. Valentin Berriochoa, H. V. Berriochoa, Hno. Balentin de Berriochoa FSC (Fratres Scholarum Christianarum), Anai Berriochoa, Anai Berriotxo eta A. Balendiñ Berrio-Otxoa, *BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD BASCONGANDA DE LOS AMIGOS DEL PAIS*-en, *INDICE HISTORICO ESPAÑOL*-en, *REVISTA DE DIALECTOLOGIA Y TRADICIONES POPULARES*-en, *BOLETIN DE LA INSTITUCION FERNAN-GONZALEZ*-en eta *BIDASOA*-n.

f) N.A.G., de A.G., N. Alzola, N. Alzola Guerediaga, N. Alzola Gere-diaga, N. de Alzola Guerediaga, Ni-colas Alzola, Nicolas Alzola Guere-diaga, M.B. Alzola (Mikolaitz-Berrio-txo), M.B. de A., GAN (Gerediaga Alzola Nikola), GAN, NAG, *EGAN* eta *BUZON DEL DIARIO VASCO*-n.

g) N. de Cortázar, *EL BIDASOA*, *VI-DA VASCA*-n eta 1966an Auñamendik argitaratu zion *CIEN AUTORES VASCOS* liburuan.

h) Ozerin-Jauregi, *EL BIDASOA*, *NO-RA? EGAN* eta *ZERUKO ARGIA*-n

i) Piarres de Biriatsu, *EL BIDASOA*, *VI-DA VASCA*-n.

k) *ALDATE*, *VIDA VASCA*-n.

l. F.V. del Parral (Fray Valentino del Parral), V. del Parral *EL BIDASOA* eta *VIDA VASCA*-n.

m) Bidaurreta, Juan A. de Bidau-

rreta (Alzola), Juan de A. Bidaurreta, *NORA?*-n eta *VIDA VASCA*-n.

n) N.A. de Tontorra (Nicolas Alzo-la), *TONTORREKO NIKOLAS*, *VIDA VASCA*-n eta *BERTSOGINTZA*-n.

o) Juan López (Juan López de Echáburu) *EL BIDASOA* eta *VIDA VASCA*-n.

p) N. Soloeta-Astarbe (Nicolás...) *EGAN* eta *ANAITASUNA*-n.

r) Unai-Anai *EGAN*-en.

s) Markue, *EGAN* eta *OLERTI*-n.

t) Altzarte, *ZERUKO ARGIA*-n.

u) Ñapur-zarra, *AGUR*-en.

x) ñauña, *ZERUKO ARGIA*-n.

z) *ZERUZALE*, *NORA?*-n.

al) ALFREDO ULLIBARRI, *VIDA VASCA*-n.

bl) A. CEBRIAN, *VIDA VASCA*-n.

dl) M. DIAZ DE AGUIRRE ITUR-BE, *VIDA VASCA*-n.

el) ARRIBI, *ZERUKO ARGIA*-n.

fl) MIKOLAITZ, *ZERUKO ARGIA*-n.

gl) ALTZARTE, *EGAN* eta *ZERUKO ARGIA*-n.

hl) ARRI-URDIN, *ZERUKO ARGIA*-n.

Sigla eta goitzenen mundu bitxi hau aipatu ondoren saiaturako gara Alzola-ren lan nagusien berri ematen. Behar bada atal hau ere hiru esparru ezberdinetan ematea izango litzateke aproposena. Hain zuzen ere, bere obraren garapenak gauzatu zituen arlo ezberdinak hartuz, hots, liburuak, aldizkariak dagozkienak eta sinposio eta abarretarako txostenak.

1. Liburuak

a) ATALAK (Bizkaiko euskaran). Kuliska Sorta 64. Eusebio Erkiaga,

Lino Akesolo eta Juan San Martinen sarrerek. 150 orrialde. 1967.

b) BIGARREN ATALAK (Bizkaiko euskeran). Kuliska Sorta 73. 161 orrialde. 1972.

c) HIRUGARREN ATALAK (euskeratu batuan). Eta bitxia badirudi ere, antza denez, Euskaltzaindiaren D agiria lortzeko eginiko lana izan zen, azterketarik gabe lortu ahal izateko, alegia. GERO argitaletxeak kaleratu zion. Kimu Saila, 22. 133 orrialde. 1978.

d) IPUINAK. (Euskara batuan). Hirugarren Atalak-ekin batera burutu-tako lana da eta bere helburu bera zuen. GERO. Kimu saila 23. 80 orrialde. 1978.

e) IPUINAK 2. (euskara batuan). GERO. Kimu Saila. 27. Mensajero. 71 orrialde. 1980.

f) IPUINAK 3. (euskara batuan). GERO. Kimu Saila. 85 orrialde. 1982.

g) CIEN AUTORES VASCOS (notas). Colección Auñamendi. 48. Egilearen asmo eta eritziz, euskal Bompiani baten haserako oharrak ziren. Lehenengo ale hau kaleratu ahala konturatu zen gutxienez berrogei bat urte eraman ziezaiokeen lana zela eta garai hartan buru belarri irakaskuntzan ari zenez, bertan behera uztea erabaki zuen. Aipatu ere aipatu beharrekoa da bere Euskal Bibliografiarako irakasle zen Jon Bilbao Azkorretari eskainitako obra dela. 148 orrialde. Donostia. 1966.

h) BONAPARTE EUNURTEMUGA DELA ETA (1857-1957). Irungo Rogelio Fernández Atienza Irar Lantegian. 1957.

i) BERTSO BERRI ETA KANTU ZAHAR / KANTU BERRI ETA BERTSO ZAHAR. Bilbao, 1976. Argitalpen murritzua eta zenbatua.

j) (Mila Euskal Ipuin). Neurri batean behintzat aurrera atera zuen hats haundiko egitasmoa. Euskal herri literaturan oinarriturik ibili zen mila aleko sorta luze bat egin nahiz. Hainbat aldizkaritan eman zuen multzo bat eta lehen aipatu ditugun liburutan. Alzolaeren asmoa zen urtero liburu berri bat argitaratzea. Herio goiztiarrak ez zion lana burutzen ahalbidetu.

k) BIDASOAKO HERRI LITERATURA. Berak zioenez, "Materiales para una monografía sobre Literatura Oral Euskerika de la Comarca Bidasotarra". 1958-1960 bitartean eginiko lana eta Aingeru Irigarayri eskainia.

l) NOTAS DE BIBLIOGRAFIA VASCA. EUSKAL BIBLIOGRAFIA OHARRAK. Kritika. Oharrak. Bibliografia zehatza. Lan luze eta ohar labur, asko saiatu zen garai hartan. Batez ere bibliografiaz, non sistematikoki estudiatzen duen orduko euskaldunon borroka, kultur errepresioaren aurkakoa. Heriotzak jo zuen momentuan ere lan horretan ziharduen eta, batez ere, BAP Aldizkarian ematen zituen oharrak. EUSKARA aldizkarian ere ematen zituen lan batzuk.

m) BIOGRAFIA. Euskal Idazleen Biografia oharrak egin zituen asko eta Euskal kulturaren lan egin dutenei buruz ere bai. Azkeneraino jarraitu zuen ikerketa lan horretan.

n) EUSKAL JAKINTZA OHARRAK. Asko eta asko ohar eman zituen gerra ondorengo urteetan, errepresioaren aurkako ekintza artean, euskal kulturaren alde, Gazteei euskal kulturaren bokazioa ematearren batez ere.

o) KANTU / BERTSOBERRI / OLERKI. Kantu berriak egiten saiatu zen. Eta bertso berriak egiten ere bai

(Euskal Herriko artzaiei, buztinlariei, Euskaltzaindian, Gerediagakoekin, eskoletan etabar). Alzolak egindako bertsolaritza ez da plazakoa, biltzarreko denek kantatzen dutena, erre pikaz kantariari, paperak aurrean di-

tuztela. Beti euskal doinuez (Markesaren alaba, Xenpelarrena...) Olerkia ere saiatu zuen neurri soltean. KANTUZ ETA ITXAROPENEZ.

Bibliografia aldizkaritan

1. *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de Amigos del País* (1957-1980). 280 lan eman zituen: 222 gaztelera, 58 euskaraz.
2. *EGAN* (1957-1981). Beti euskaraz. 144 lan kontatu ditugu baina gehiago direnaren asmotan zegoen Alzola bera.
3. *EL BIDASOA*. 168 balorapen. Euskal kultur gaiak. 279 folklore bilketak (euskaraz).
4. *VIDA VASCA*. Euskal kultur gaiak (1961-1981). 75 kolaborapen, euskaraz eta gaztelera.
5. *OLERTI*, Euskal Olerki Aldizkaria. ugariak dira bere kolaborapenak, euskaraz beti, Larrea / Etxanon kale-ratutako aldizkari honetan, Aita Onaindiaren zuzendaritzapean.
6. *GURE HERRIA*. Euskal Kultura Aldizkaria. Baiona. Sarri parte hartu zuen, euskaraz beti. Guillaume Ep-herrek zuzenduriko aldizkarian.
7. *HERRIA* astekaria. Baiona. Kazetaritza egin zuen batez ere, urteetan, Hego Herriko berriak emanez. Zuzendaria, Piarres Lafitte.
8. *EUSKO GOGOIA* (Guatemala-Miarritze). Alzolak Miarritzeko garaian idatzi zuen, euskaraz, zuzendaria Jokin Zaitegi zelarik.
9. *ANUARIO DE EUSKO FOLKLORE*, Donostia.
10. *MUNIBE*, Donostia.
11. *EUSKO JAKINTZA* (Baiona-Sara). Euskaraz idatzi zuen beti, zuzendaria Joxe Miguel Barandiaran zelarik.
12. *FABULA* (Gotinga). Ahozko literaturan espezializatua.
13. *BOLETIN AMERICANO DE ESTUDIOS VASCOS*, Buenos Aires.
14. *EUSKERA*, Euskaltzaindiako aldizkaria, Bilbao.
15. *PRINCIPE DE VIANA*, Iruinea, euskaraz. Kultur aldizkaria.
16. *PRINCIPE DE VIANA*, Iruinea, herri-rako orria, euskaraz.
17. *BOLETIN DE ESTUDIOS VIZCAINOS*, Bilbao. Gaztelera.
18. *ZERUKO ARGIA*, Donostia. Herri kazetaritza egin zuen piska batez eta euskal kultura oharrak. Hil aurretik Alzolak bazuen ohar hauekin liburu bat osatu eta argitaratzeko asmorik.
19. *TAVIRA*, Durango.
20. *KARMEL*, Larrea, Eibar. Euskaraz.
21. *REVISTA DE DIALECTOLOGIA Y TRADICIONES POPULARES*. Oharrak. Bidasoako Folklore Bilketak gaztelera itzuliak. Badirudi aldizkariaren zuzendariak, Don Vicente Garcia de Diegok, testuen argitalpena proposatu ziola, itzulpen eta guzti, Madrilen, Consejo Superior de Investigaciones Cientificas-en. Ez dakigu zein izan zitekeen lana ez burutzearen arrazoia.
22. *LA GRAN ENCICLOPEDIA VASCA*, Bilbao. Euskarazko eta gaztelera

kolaborapenak. Euskal ipuin herrikoiak besteak beste.

23. *GUEREDIADA*, Durango.
24. *ARANZAZU*, Arantzazu, Oinari. Euskaraz. Herri ipuiak, herri euskaraz.
25. *AGUR*, Bilbon. Ipuiak, bizkaiko euskaraz.
26. *BOLETIN DE LA INSTITUCION FERNAN GONZALEZ*, Burgos. Gaia, euskal kultura, gazteleraz.
27. *ARCHIVO HISTORICO ESPAÑOL*. Gai historikoei eta kulturei buruzko ekarpenak euskaraz. Barcelonako unibertsitatea. Letra Fakultatea. His-

toria Mindegia. Zuzendaria: Vicens Vives irakaslea.

28. *DESTELLOS LASALIANOS*. Euskarazko orria egiten zuen, gerra ondorengo urteetan.
29. *NORA?*. Euskarazko aldizkaria, Irun. Alzolak sortu eta berauk zuzendu zuen zenbait urtetan, Irungo garaian. Zarautzen agertu zen gero.

Beste aldizkari batzutan ere idatzi zuen: *JAKIN*, *BOGA BOGA* (Ondarru), *DICCIONARIO GENERAL ILUSTRADO DEL PAIS VASCO* (Añañamendi).

Beste bibliografi atal berezi bat

1. PRIMER CONGRESO INTERNACIONAL DE DIALECTOLOGIA GENERAL, Lovaina, Bruselas. 1965. Zuzendaria: Prof. Sever Pop.
2. SEPTIMO CONGRESO INTERNACIONAL DE CIENCIAS ONOMASTICAS, Florencia, Pisa. 1961.
3. DECIMO CONGRESO INTERNACIONAL DE CIENCIAS ONOMASTICAS, Viena 1967.
4. CONGRESO INTERNACIONAL DE ETNOGRAFIA DE SANO TIRSO, Oporto 1965. Aktetako 3. alea. Lisboa 1965. Prof. Pires de Limak gonbidatuta.
5. CONGRESO DE LITERATURA FRANCISCANA, Arantzazu 1960. Folklore bilketak izan zituen txostenerako gaia. Cantabria Franciscana, XIX, 1961. 307.
6. HOMENAJE A ULIBARRI GALINDEZ, EN SU SEGUNDO CINCUENTENARIO, Araba. Euskaraz argitaratua.
7. DURANGOKO Liburu eta Diskoaren Azokarekin loturiko zenbait pregoi eta txosten. *EGAN*, 1976...

8. SEMANA DE CULTURA VASCA / LITERATURA VASCA, Donostia 1961. Hurrengo urtean argitaratu zen bere txostena. Euskera 297-300.
9. HOMENAJE A DON JOSE MIGUEL DE BARANDIARAN, Bilbao 1964.
10. HOMENAJE A DON TELESFORO DE ARANZADI, Donostia. *MUNIBE* XIV. 1962. 112-124.
11. HOMENAJE A DON ODON DE APRAIZ, Vitoria...

Ez dakit Nikolas Alzolaren lan ugarien zerrenda eta erreseina laburra egiterakoan ezer aipatu gabe utzi dudan ala ez. Ez litza-teke batere harritzekoa izango, hain izan zen emankorra gizon honen euskara eta Euskal Herriarekiko errotze-loturaren kuraia eta hatsa. Legezkoa deritzait bere ipuin, elezahar eta errelato motzekin sartu baino lehen ni ez naitzela bere ikerkuntza lanen egiazko balio metodologikoaren balo-

rapen jakintsu eta zehatza egiteko gauza esatea. Baina lerroz lezro badira oinarrizkoago diren beste zenbait jarrera, guretzat, gaur egun oihu eta deiadar bortitz gertatzen zaizkigunak, lehen inoiz bezainbateko indarrez jotzen gaituztenak. Lehengoz, gizon honen kuraia aipatuko nuke, lanerako grina, lagun urkoaren intimitatea urratuz burutu behar den bilketa egiteko apaltasun trebea.

Bigarrenegoz, isiltasunaren deia jasotzeko gauza izan behar duenaren jarrera miresle, hartzailea. Aintzinako jakintsuen tankeran, irekitasunez eta zirrarekiko sintonian bizitzen ikasi duen gizonaren indar misterioitsua, Alzolak gainezka azaltzen duena. Hirugarrenegoz, Herri honekiko iharduera politiko abertzalekiko atxekimendua, alderdi eta muturreko jarrera bereizleen gainetik benetan zubigile izaten saiatu den gizonaren ikuspegi argia. Zubigintza ekintzak, halere, Alzolari ez dio ukatu ez debekatu bere jarra abertzale, sutsuaren kriselua edonon bere hartan erakustea. Zera esan nahi dut, Alzola, mal-

gua izan arren, ez zela izan biguina eta egiazko militante orok bezala, irabaztera jokatu zuela.

Laugarrenegoz, euskararekiko bere jarreraren batuaren auziak suposatzen zuen jauzia aipatu nahi nuke, Alzolak, konszienteki eta lagunmin askorengan halako zauria eta susmotxarra sortuko zuela jakin arren, euskararen normalizazioaren aldeko apustua egin bait zuen. Baieztape hau egiterakoan, honestitatez eta errespetoz egin nahi dut, norberak hartzen duen erabakiarekiko begirunea adieraziz. Ez gaude gure artean harrika-ihardute partida jokatzeko zorian.

Azkenik, esan dezagun iraupen luzeko korrikalaria izan dugula Alzola. Eta ez da gutxigorako. Gazte, oso gazte eraman zuen heriotzak. Garbi dago Bitaño egitasmo eta ametsen sortzaile izan zela bizitza osoan eta egiaztape honen ondorio besterik ez da herio momentuan oraindik geroari buruzko hainbat eta hainbat plangintza ezberdin adieraztea.

ATALAK, BIGARREN ATALAK, HIRUGARREN ATALAK.

IPUINAK, IPUINAK II, IPUINAK III...

Euskal Arcadia batekiko deslilurapen malenkoniatsua?

Badakit Bitañoren obrari halako hurbiltzea egiterakoan susmo ugari sor ditzakedala, baina egiazko hurbiltze anitzarentzako

iturri izatean datza, nire ustez, testu baten trebetasuna eta irakurlearen egilearekiko eta bere buruarekiko zintzotasuna.

Nire hautaketaren arrazoia arras simplea da. Nire ustez, Bitaño belaunaldi zeharo urratu baten erpinean zamalka ibili den pertsonaia dugu, modernitatearen kredo buru belarri onartu eta gero, erroko frakaso baten susmoak jota agertzen zaigun kronikalari nostalgikoa.

Orohar zera susmatzen dut bere liburu hauetan, Bitañok, Descartes, Locke, Kant, Hegel eta Marxen pentsakera modernoan taiututako modernitatea onartu arren, hondoaren azpian betidanik somatu zituela bere azken ipuinetan xuxurlaka agertzen diren zalantza eta galderak. Arazo honekiko jarreran datza Bitaño behar bezala ulertzearen gako.

Nik uste dut etengabeko bi Bitaño ditugula: alde batetik Bitaño modernoa, arrazoia —euskal tonueraz jantzitako arrazoia— eta sujetoa —euskal gizartearen eraketa tradizionalan oinarritutako giza sujetoa— pentsakeraren, gizartearen eta giza asmoen erdigunean daudela sinesten zuena. Ziurtasun etikoen lekuko eta bandera izango genuke Bitaño hau, pentsakeraren, baseritarraren, artzaiaren “zentzuaren” iharduera librearen defendatzaile. Bitañok sinetsi egiten zuen halako arrazoi-zentzudun-euskaldun batek gizarte libre, bidezko eta razionala sor zezakeela... eta aintzinean sortu izan duela.

Baina, bestalde, Bitaño, iker-

tzaile eta kronikalariaren zintzotasun eta zehaztasunean ohitutako gizona, ez zen itsua eta zenbait iraultzen garaiera historikotik —zientifikoak nahiz politikoak, sozialak ala industrialak izan— begiratzen zuen arrazoi ilustratuaren utopia eta Bitañoren begirada lausotu egiten zen: hain ziren ezberdinak promesak eta errealtateak, helburuak eta kostoak... Bitaño ez dago batere ziur historiaren geziak zuzen zuzen aurrerantz jotzen duenik, ezta arrazoiak arrazionaltasuna sor dezakeenik. Bitañok, dudarik gabe, susmatu egiten du mozorroketa erraldoi batek garapenkeriaren haur bihurtu duela aintzinako gizon ilustratua.

Guzti horrek, nolabait —askoz beranduago bada ere— Byronen, Baudelaireren, Rimbaud eta Gautieren estilora, erromantiko egingo du Bitaño, beste modernitatea nahi duena, beste gizartea, beste arrazoia. Bitañok giza baliagarria defendatzen du, baina monstrositate huts gisa ikusten du baliagarritasun hutsa, bere ipuin guztiz poetikoetan ikusten den bezala. Bitañok iradoki haina oihukatu egiten du mekanizazioak “amerikanizatu”, aurrerapenak atrofiatu, antzutu egin gaituela.

“Bai baina ez” honetan ikusten dut Bitañoren mundua. Eta guzti hori testuinguru amorratu euskaldunean. Komentaketa hau egiterakoan ez naiz Bitañoren

euskara herrikoi zoragarriaren azterketan arituko. Uste dut Eusebio Erkiaga, Lino Akesolo, Juan San Martinek eta Koldo Mitxelenak berak nik baino lehenago egin dutela lan hau eta tajuz egin ere ATALAK liburuari eta IPUINAK-ei eskanitako sarrerak eta hil zeneko egunean idatzitako zenbait artikuluk adierazten duten bezala. Nahiago izan dut Bitañoren mundu magikoaren eraztunetan hariltzea. Dena den, badut txostenaren amaian bere bitarteko literarioei buruzko erreferentziarik egiteko asmorik.

Baina jo dezagun hasierako izenburura, euskal Arcadia batekiko deslilurapen malenkonia-tsuaz hitzegin bait dugu. Ikus dezagun "katakunbetako gizaldiko" Bitañoren magian zeintzu diren Arcadia horren nondik norakoak.

Geografikoki, esan dezagun batez ere jaioterriko Izurtza inguruko Mugarratik, Eskubaratz, Untzilaitz, Aitz Txiki, Aluitz eta Anboto bitartean mugitzen bada ere, noizbehinka hedatu egiten dituela Mari Urrikak bere soinekoaren hegalkak eta Euskal Herri osoaren bazterretan ditziratzen dutela bere adats urrekarak, Modi eta Uztarrotzeko mendietaraino batzutan ("Itzaltzuko Zubiondoko pago biak" -Atalak), Ondarribiko itsasoraino bestetan ("Fraidearria", Atalak) Orreagako ospitaletxera ("Arierriagako Unai Gaztea", 2. Atalak), Nafarroako euskaldun

herritto batetan ("Erramuntxo Fernandez", 3. Atalak), Aloñapeko Arantzazura ("Belengo Atarteko Astoa Mañarin", Ipuinak 2) etabar.

Horrekin batera, gizon emakumeengana hedatuko genuke Bitañoren aberri magiko hori, artzaiez gain, Chaoren Aitor aguretzarrak ere izango bait du bertan bizitokirik. Nolabait erreferentzi anitz eta ezberdin hauek Euskal Herriaren osotasun eta batasun geografiko, politiko eta soziala adierazi nahi digute, errelato motz hauen irakurketa politiko batetara gonbidatzen gaituztenak. Gero aztertuko ditugun zenbait ipuinek ez dute dudarik uzten irakurketa honi buruz, nahiz eta Euskal Herriaren kontzeptu mugatzailea azaldu sarri.

Mari Urrika aipatu dut. Baina oker ginateke Bitañoren Arcadia desiratu eta negartuaren biztanle bakarra dela uste izango bage-nu. Pertsonaien azterketak eman diezaguke beste ezerk baino hobeto ulerkuntza egoki batetarako giltzarririk aproposena.

Nire eritziz, ARTZAIA da Bitañoren errelatoetako pertsonaiarik garrantzitsuena. Arrazoi askorengatik eta, agian, azaleko irakurketa batetan azaltzen ez dena litzateke nagusia. Ezin uka Bitañok ia artzaina haina erabiltzen duela baserritarra bere errelatoen sujeto gisa. Baina ezin uka ere, oso garbi agertzen duela ar-

tzaiaren bizimoduarekiko atxekimendu preferentziala. Hori egite-rakoan Bitañok birrartu egin du Genesis liburuaren hasieran israeldar herriaren tradizioak bizitzari buruz betirako utzi digun bi jarrera ezberdinen alegoria: Abel (artzaia), Kain (laboraria), hau da, bizitza bidaia gisa ulertzen duen herri edo pertsona nomada eta egonkortasun gisa ulertzen duen sedentarioa. Denok dakigu Abelen alde Yahvek azaltzen duen jarrera bera azalduko zaigula gero greziarren mitologia boteretsuan: nik horrela irakurtzen ditut bai Itaca, bai Arcadia. Halere, Bitañok ez du hain gordinki markatzen kontrajarketa eta artzaiaren aldeko preferentzia azaltzerakoan ez du mesprexatzen egonkortasunaren sinboloa. Agian biak jotzen dituelako bere Herri magikoaren biztanle eta biek dutelako zeregin zehatza, mazeletako belarrarekin nahiz ortuetako fruituekin lurrarekiko atxekimendu erruralean oinarritutako lege zaharraren aberrian. Ugarriak dira hau adierazten duten errelatoak: Itzaltzuko zubi ondoko pago biak, Ermitazarreko argizuridunek... Baina Bitañok ez ditu bazterreratzen berak ezagutzen duen bizimoduaren lekuko izan daitezkeen beste pertsonaiak. Esate baterako, argiñak ("Barre-netxeko iru argin mutiak eta zaldi beltza", Ipuinak 3), ermita zain-tzaileak ("Iru lapurrena", Atalak), abadeak ("Euskaldunon ami-

go'batzuk...". Ipuinak 2), fraideak ("Bonbaketa tristean hilerazi zuten andragai maitea", Ip. 2), senar-emazte arruntak ("Lorentxo ta Txatxalin", Ip. 2), haurrak ("Josexoren txorinoa", Up. 2), neska gazteak ("Gaztelubarriko alaba bakarrena", Ip. 1), unaiak ("Arierriagako unai gaztea", 2. Atalak), migralariak ("Gortaditarrak", Ip. 3)...

Pertsonaia bakoitzak du bere rol erreferentziala Bitañoren Arcadia horretan baina esan dezagun ERLIJOAN, BEGIRUNEZKO IHERARKIZAZIOAN eta EUSKARAN oinarritutako aberria dela.

a) ERLIJOAN, eta beste edozer esan aurretik, Bitañoren zenbait pertsonaia mitologiko Biblian azaltzen diren mitoen isladapen direla esan nahi dut. Besteak beste, LOTen mitoa garbi garbi soma dezakegu "Urretxako Santua" elezarrean, SHEOL herri-haran bibliko mitikoaren presentzia "Ermitazarreko argizuridunek" errelatoan, JOBen historiarena "Eskekoaren esker ona" kontuan, ebanjeliotako AMA ALARGUNAREN SEME BAKARRENA "Iturriko neski-n", SEME GALDUAREN alegoriarena "Eneko" errelatoan.

Arlo honetan ezin ditugu aipatu gabe utzi bi erreferentzi guztiz oinarritzkoak:

—erlijioarekiko ikuspegia ON-GIA versus GAITZA gisako borroka lez aurkezten zaigula.

—ONGIA betiko bizimodu bizidatzearekiko leialtasun etiko gisa ikusten dela.

Puntu hauek argituz, agian gogorregia litzateke esatea XVI. mendeko Hobbesek bere Leviathanen edo gaurko literaturan William Goldingek ala William Faulkner-ek azaltzen diguten kontrajarketa manikeo bortitz gisa aurkezten digula baieztatzea. Baina ez dabil honen urrutia. Bestalde, Bitañok zerbait garbi utzi nahi badigu honako hau da: ongiak saria dakarrela; gaitzak, zigorra, eta hau funtzionatu izan duen binomioa dela, eta haurren hezkuntzarako guztiz baliagarria. Hala dio adibidez honako errelato hauetan: "Mugarrapeko ardi-zain gazte biak eta aprilko eurriak", "Iru lapurrena", "Barrene txeko iru argin mutilak eta zaldi beltza", "Eskalearen esker ona", "Etxenagusiko gizon gaztearena"...

Baina esan dezagun guzti horrekin batera ERRUKIAN oinarritutako barneko oreka baketsuaren kantari ere badela Bitaño, askotan eta askotan adierazi digun bezala. ("Haritzetako fraide pintatzailea eta Joantxo Artzai gazte mutua", "Altzermo sudurluzearena", "Fraidearra"...)

Horrez gain interesgarria da nola errelato biblikoekin zerikusirik duten ipuin edo elezarretan sarri hain biblikoak diren erritmo hirukoiak erabiltzen dituen kontu-

ratzea. Urretxako Santuan'n berbizi egiten du ebanjeliotako Jesusen tentaldiaren eskema hirukoa:

—txorien kantaren tentaldian erori... gor gelditu.

—Mari Urrikaren urregorritzko ulea eta edurraren antzeko aurkegia ikusi... itxu gelditu.

—haragizko pekatuan erortzeko zorian... inguruko bizia igertu.

Badirudi, Chaucer eta Berceoren errelato xamargarrietan gertatzen zen bazala, hemen ere erritmo hirukoi horiek, gainera, sailkatu egiten direla, graduatze prozesua nozituko bailuten: gutxitik gehiagora: gor... itsu... antzu. Ipuinaren barne dialektika graduatzaile hori ñabardura askotan soma daiteke, lehen aipatu dugun igertze prozesuan bertan, lirio zuriak izan bait dira lehenak, lore, ira eta bedarreak gero eta inguruko arbolak azkenik. Nola baiteko efekto dramatikoa ematen saiatu zen Bitaño. Gauza bera nabari dezakegu eta eskema argiagotzeko seguraski Fraidearreian.

b) Bitañoen TRADIZIOAREKIKO harremana ikuspegi bikoitz batekin agertzen zaigu garbien: 1. Mitogintzarako iturburu gisa. 2. Arcadia horretako bizimoduaren parametro gisa.

Mitogintzarako iturburu gisa, greziarren mundutik jasotzen ditu Bitañok eredu erreferentzialak

bai basoarekin zerikusirik dute-
nak bai urarekin erlasionatuak.
Basokoak dira MIKOLAITZAK, IPO-
TXAK eta FAUNOAK, antzekoak hi-
rurak, bat eta bera izatera iritsi
arte zenbait kasutan, "Gizontxo
mutuak" (Ip. 2), "Etxetxikiko
Mikolaitzak" (Ip. 2), "Saturditxo-
ren San Joan eguneko Egunsen-
tia" (3. Atalak) eta "Itzaltzuko Zu-
biko Pago biak" (Atalak) errela-
toetan ikusten den bezala eta Bi-
tañok garbi uzten digu zein den
mito hauen zeregin SENDAKARIA,
gure Herri sakon tradizionalara-
ren errotze-fundatzearena. Ba-
kea, jende zintzoaren ondoren-
goa ziurtatzea, ume okerren
zuzentzea...

Bestalde, esan dezagun ere,
urarekin zerikusirik duen LAMIA-
ren presentzia, hasieran Kain-
Abel / Nekazaria-Artzaia / Egon-
kortasuna-Nomadismoa bezala-
ko binomioa planteiatzeko era-
biltzen duela batzutan Bitañok,
lurra versus ura gisa ezartzen
bait du. Gizona versus lamia
izango da eredu horren bariante
arruntena, "Artzai bat zen Duran-
galdean" (ip. 3) ipuin zoragarrian
adierazten digun bezala. "Aize
errotan" (2. Atalak), berriz, kris-
tauak versus mairuak tankera
hartuko du binomioak.

Halere nire ustez guztiz ga-
rrantzizkoa den zerbait esan be-
harrean nago, hots, Bitañok sarri
ez duela jarrera manikeista hone-
kiko adostasun guztia adierazten

eta binomio horren uztartze ezi-
nak benetako pena, tristezia eta
malenkonia batez ere sortarazten
diola, "Artzai bat zen Durangal-
dean" ipuin apartekoan garbi
utziko digunez. XVIII. mendeko
Martini il Tedescoren PLAISIR
d'AMOUR poematxo eta doinu
ederrari darion nostalgia gogora-
razten dit.

Plaisir d'amour
ne dure qu'un moment,
chagun d'amour
dure toute la vie.

Dena den berriro ere garbi utzi
nahi genuke errelato horien fun-
tzioa. Inon baino garbiago adie-
razi digu Bitañok bere Arcadiare-
kiko irritsa eta Itacaranzko bi-
daiaren deia, Maiddi Urrika ipui-
nean (Ip. 2). Bere ipuin alegori-
koentzat jotzen dut.

Baina aurreko guzti horren on-
doren, zera esan dugu, Bitañoren
tradizioarekiko harremanean ba-
dela bigarren esparrua, hau da,
Arcadia horretako bizimoduaren
parametroak ezartzearena. Erli-
jioarena ukitu dugunez, pakean
utziko dugu. Jo dezagun bestee-
tara.

—Bizitzaren erritmoaren ispilu
bezala ikusia. "Barrenetxeko iru
argin mutilak eta zaldi beltza".
(Atalak)

—Rol sozialak definitu eta mar-
katzearena.

• artzaiena eta abadeena: "Ax-
perrotako semeak" (2. Atalak)

• arginena: "Etkezabaleko ixingurakoena" (2. Atalak)

• maixuena: "Eneko" (Atalak)

Agian atal berean sar genezake Bitañoren ipuinetan emakumearen rolari buruz azaltzen zaiguna. Esan behar da, rol guztiz ezberdina dela emakume-mitoa-rena (Maidi Urrika etabar), honena batez ere sentsualitatearen sinbolo izatea bait da, errelato askotan ikus daitekeenez; eta eguneroko bizitzako emakumeena. Beren presentzia urria izan arren, batez ere etxeko lanaren ispilu gisa margotzen du Bitañok, "Lorentxo eta Txatxalin" (Ip. 2). Baina, horrekin batera, herri honetan hain garrantzitsua izan den neskazaharren presentzia iradoki ondoren, "Gauerdiko neskazaharra" (Ip. 2). Bitañok maitemintze librearen aldeko oihu bortitz bihurtzen du "Gazteluberriko alaba bakarrarena" (2. Atalak), emakumeak berak bakarrik daukala bizitarako laguna aukeratzeko eskubidea azpimarratuz.

—Eskale eta pobreekiko errukia adierazten duena, ahulak defendatzen dituena. "Saturdixoren..." (3. Atalak). "Perutxinen untxi txikia" (Ip. 2).

—Herri ohiturak mantentzearena, ilkantuak... "Ermintzarreko argizuridunek" (Atalak).

—Ahozko tradizioaren balioa aldarrikatzen du eta indarrez gainera, agian literatura idatzi eskas

xamarra duen gure Herri honen egoeraren arauera. Hala isladatzen du "Iru lapurrena" (Atalak) ipuinean. Bitañoren garaikide den afrikar idazle ospetsu batekiko konparaketak —Chinua Achebe nigeriarrak hain zuzen ere— ildo beretik jo du ahozko tradizioaren zeregin fondatzaile hori azpimarratzerakoan.

—Tradizio horrekiko leialtasuna ezinbestekoa da bizimodu duina eraman ahal izateko eta hausten duenari zigorra dagokio. Hala adierazten digu ipuin askotan. Esanahikorrena bakarrik aipatzeagatik: "Mugarrapeko ardi-zain gazte biak eta aprilkeko euriak" (2. Atalak).

—Herriko semeen arketipoa "erdi bertsolaria, kantari ona, txistua jotzen eta ezpatadantzan eta pilotan ongi aritzen dena", "Axperrotako semeak" (2. Atalak) ipuinean agertzen digu Bitañok.

—Garbi dago aurrean adierazi dugun guztiak eta zerbait ga-
hiagok oraindik markatzen dituela Arcadia horretako definizioaren aztarnak eta zorionaren parametroak. Ikusi bestela "leihotik begira" (Ip. 2) eta Eneko (Atalak).

—Horrela gizarte mota hori gaitzaren presentzia urrialgaitzari "Barrnetxeko iru argin mutilak..." (Atalak) eta biolentziari "Saturdixoren San Joan eguneko egunsentia" (3. Atalak) aurre egiteko prest dago.

—Ondorioz, guztiz normala egiten zaigu Bitañoren ipuinetan azaltzen den MORALISMOA “Saturdixoren...” (3. Atalak) eta DIDAKTISMOA “Eneko” (Atalak). Dena den, esan beharra dago batzutan, irtenbiderik gabeko egoerak planteiatzerakoan, ez dela moralismo kutsurik somatzen. “Suzko txorian”, adibidez.

c) EUSKARAN. Bitañorentzat euskara errealitate hirukoitza da batez ere. Alde batetik, euskaldun izatearen markarik definigarriena, *Ipuinak III*n behin eta berriro azaltzen den bezala. Bestetik, lehia. Hirugarrengoz, euskaragintzarako ereduen erreferentzia.

Nik uste dut, Bitañoren azken urteetan azaltzen dela euskaren arazoa inoiz ez bezalako intentsitatez, bere Bilbo-Deustuko ipuinetan, Joxe Erzibengoa eta halako irakasle militanteen kontaktoan lan egitearen... eta Francoren erregimenaren amaieraldeko errepresio basatiaren ondorioz. Ziur nago Bitañok betidanik bizitu izan zuela euskara lehia gisa baina, bere idaztietan, garai zehatz honetara iritsi arte ez da azaltzen halako esplizitapen bortitz eta errekkurentez.

Kanpoko eragile erasokorren aurkako gisa gehien batez, baina baita bere haragian somatzen duen normalizazioaren garaiko urraduraren aurkako erreakzio bezala. Erreakzioa da ordea, ka-

su batean eta bestean, ezberdina: kanpoko eragile erasokorren aurka gaitzespena, amorrua eta nazka adierazten du Bitañok... eta malenkonía, erasotzaileak haurrak erdaraz hezitzen dituzten guraso euskalduna diren zenbaitetan; gizon onaren zubigintzarako borondatea bigarren kasuan, Bitañó egoera jasaten ari zelako eta bere larruan, normalizazioaren aldeko jarrera hartzeagatik, guztiz kezkatuak zegoelako bati-pat bere zenbait lagunen erreakzioen aurrean. Hunkigarria da hau adierazteko erabiltzen duen tren joanaren urruntze nostalgikoa. “Peru adiskide zaharrari ikustaldia” (lp. 3).

Bitañok lehia hori ez du ikusten praxis politiko batetik kanpo “Nagore” (lp. 3), “Erramuntxo Fernandez” (lp. 3) eta “Izena bai...” (lp. 3) ipuinetan ikusten denaren arauera, nahiz eta hori hainbateko indarrez salatu gure anaien arteko borroka “Leiertzako Josebaren martiria”n (lp. 3) edo gogorrago oraindik Francoren garaiko errepresioa “Euskaldun amigo batzuk nola maite gaituzten” (lp. 2).

Azkenik, euskaragintzaren ereduen erreferentzia ematen digula esan dugu eta “Joannes jaun Zaharra” (3. Atalak) eta “Gure On Joseba Handia” (3. Atalak) lirategi honen argigarri, Azkueren “Euskalerrriaren Yakintza”, Axular eta Mogel, Elizanburu, Lizardi,

Kirikiño, Orixe... eta besteak proposatzen dizkigunean. Baina Bitañoren euskararentzako erreferentziak ez dira hor gelditzen eta Saul Bellow idazle amerikarraren erreferentzia zehatzez gain, Herzog bere libururik nagusienetakoa aipatuz, zenbait ipuinetan somatu egiten zaio Becquer-en kutsua, batez ere arimen mundu misteriotsuan murgiltzen denean. Ikusi bestela "Arranoganeko jantzizuridun fraideak" (2. Atalak) eta beste zenbait testu.

Eta ez dut Bitañoren mundu magiko hori eraikitzeko guztiz beharrezkotzat jotzen ditudan beste zenbait ñabardura aipatu gabe bukatu nahi. Hasteko, bai gero aztertuko dudan estilo aldetik bai isladatzen duen bizitzari buruzko ikuspegiaren aldetik —hasieran aipatu dudanaren antzera— bi Bitaño nabaritzen ditudala esan behar. Ataleko Bitaño eta Ipuinetakoa. Hau erre-serba haundiz esaten dut, ipuinetan lehen kaleratutako errelatu ugari birrargaritatzeko bait du euskara batuan. Baina bere bizitzako azken errelatoetan uste dut jartzen digula bere arimaren xamurtasuna ageri agerian. Hurbilagoak dira, giza egoeraren ulerkuntza errukitsuz beteak eta, batez ere, lirikoagoak, poetikoagoak. Agian halako tristezia kutsu indefinitu batek joak... Sarri, hala eta guztiz ere, gaiak urbanoagoak dira, gordinagoak... Le-

hen ere noizbehinka agertzen baziren ere orain maizago ikusiko ditugu pertsonaia urbano ezberdinak "Arranoganeko jantzizuridun fraideak", gerrate zibilarren erreferentzia "Altzermo sudurluzearena" (2. Atalak) eta Sabino Aranaren

Ene Aberri laztana
 jausi zara erbestepian,
 obea eriotza da.
 Zeure basotik atzo igoten zan
 eskari ona zerura,
 gaur erdeldunek sartuta
 axia ere biraoz bete da,
 zelan ondiño il etzara...

erreferente puntualekiko adostasun larria "Jaioterriaren..." (2. Atalak), kaslistaden oihartzunak dakarzkigun "Etxe Zaharreko zaldun zaharra" (Ip 1)-ren bakardade historia, azkenean bere burua posizionatzera bultzatu eta Goiko Kale versus Enparantzaren arteko lehia sinbolikoan. Bitaño, Goiko Kaleko Perutxin Mutiko Gizarajoa (Ip. 1) izango da. Nire ustez, orrialde zeharo autobiografikoa da, "Peru adiskide zaharri..." (3. Atalak), "Katutxo bibote luze" (Ip. 3), non errealitatea existentzia bihurtu nahiko lukeen, seguraski lehenaldian errotutako geroan, bakardearen patu gorria onartzera bultzatzen duen konfromidadearen kantua diren "Mixer Zaharrak txistulari" (Ip 3) eta "On Kristeto" (Ip 3)... eta beste batzuren antza. Bai, hala uste dut, hauek direla denen artetik

autobiografikoenak eta, olerkaria, edertizalea pertsonaia misterioitsu gisa definitzen dituen "Basoko gizona" (2. Atalak). Hor ere, zalantzarik gabe, "Joanes Zaharra", bere irudi gisa... eta kamaldula ezagutu duen ermitañoaren erreferentziak...

Bi Bitaña hauei buruzko aipamena iradokitu ondoren bere IZADIARI buruzko ikuspegia aitatu nahi nuke. Guztiz adierazkorra da. Bitañorentzat izadia oropresentea da, Euskal Herri sakonaren ahotsaren bozeramale bihurtzeraino. "Ermitazarreko Argizuridunek" (Atalak).

Udagoiena da bere denbora magikoa, "Suzko Txorian" (Atalak), "Jauregiexeko..." (Atalak) eta "Basoko gizona"n (2. Atalak) agertzen den bezala. Jo ere orjotzen du bere prosak gailurra, zenbait testu errelato motzaren antologia bihurtzeraino. Gogoratu, besteak beste, "Bonbaketa triste" (lp. 2) eta "Udaigoiena" (lp. 3).

Eta udaigoiena denbora magikoa baldin bada, HARITZA eta OXIRONDOKO URGELDITXOA izango dira bere toki magikoan, alde batetik haunditasun harrapagaitz baina hurbilaren deia suposatzen duelako haritzak eta sakoneraren lilura putzuak. Ikusi "Basoko Gizona" (2. Atalak) eta "Inhartxo" (lp. 3). Ingurugune magiko hau sendakari, mito sendakari bihur-

tuko zaio "Lurra jota" (lp 3) prosa poetiko gardenak dioen arauera.

Guzti horrek zera honetara bultzatuko du Bitaño:

a) Mitogintzan beharrezkoak diren indar preternaturalen sinboloak naturatik hartzera, Mozolua-ren zarata, adibide. "Barrenetxeko..." (Atalak).

b) Bizimoduarekin lotutako adibideak bertatik ateratzera. "Ermintazarreko..." (Atalak).

c) Natura mirestasun espirituairen parametro gisa hartzera. "Suzko txoria".

d) Idazlea bera izadizale amorratu gisa azaltzea. Horren sinale dira:

—abereekiko samurtasuna. "Mitxinogorri" (Atalak)

—abereen defentsa radikala. "Ametsetan..." (lp. 1).

Irakurtzerakoan Daphne du Maurieren THE BIRDS testu antologikoaren oroitzapenak ekarri zizkidan.

—pobre eta gizarajoen errugabetasuna naturarekiko komuniorako egoera ideal gisa jartzea. "Haritza Mutikoa eta Lakutxoa" (lp. 3).

Bukatzeko eman ditzagun bere idazteko estiloa defini dezaketen zenbait zehaztasunen berri:

—Haurrentzako literatura egingo balu bezala, behin eta berriro errepikatzen ditu edertasunaren parametroak. "Neska gazte pillo bat ikusi ei-eban erdi billosik,

urregorri-kolorezko ule ederrakaz danak... "Hori eta aurpegi eta esku zuriak"... "Etxezabaleko ixingurakuena" (2. Atalak)

—Adjetibazioa urria da eta naturarekin lotua. "Uretxako santua" (Atalak)

—Erreferentzia kulto eta arrotzen presentzia eskasa. Salbuespenak "Suzko Txorian" (Atalak) azaltzen direnaren antzekoak.

—Azkuek "Euskalerrriaren Yakintza"n egiten duenaren antzeko zenbait termino zailen sinonimoak ematea. "San Joan Jaiegunean" (Ip. 1)

—Zenbait kasutan prosa aberastearren erabiltzen dituen erritmo binarioak eta hirukoiak, batez ere Txomin Agirrek bere Garaoren lehen atalean erabilitakoaren arauera. Horren adierazle dira "Saturditxoren..." (3. Atalak), "Joannes Jaun zaharra" (3. Atalak) eta "Jaioterriaren ipuina" (Atalak).

—Hitanoaren presentzia ia

soilik sinbolikoa. "Iru lapurrena" (Atalak) litzateke adibide bakarrenetakoa.

—Testuaren lakonismoa, elip-si ugari erabiltzera bultzatu duena. Nabari da "Barrenetxeko..." (Atalak), "Eneko" (Atalak) "Aize errota" (2. Atalak), "San Joan jaiegunaren..." (Ip. 1) eta "Mixer zaharrak..." (Ip. 3) errelatoetan.

—Umorea, fina gehienetan "Gauberkordoak" (Atalak), "Lorentxo eta Txatxalin"en (Ip. 2) eta "Belengo Atarteko astoa"n (Ip. 2) ikus daitekeenez, eta errukiorra bestetan. "Altzermo sudurluzearena"n adibidez. (Atalak).

Analisi hau burutzerakoan konturatu naiz noraino gauden belaunaldi gazteagoak zorretan gerraosteko belaunaldiko zenbait eta zenbait autoreekin. Zoritxarrez ez dut Bitañoren olerkigintza lantzeko betarik ez espaziorik izan. Beste baterako gelditu beharko du.